



Η ανασυγκρότηση της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης μεταπολεμικά. Συγκρίσεις με την Ευρώπη.

Ενότητα 10^η : Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση των εβραϊκών κοινοτήτων
στην Πολωνία (α΄ μέρος).

Μαρία Καβάλα,
Ιστορικός, μεταδιδακτορική διδάσκουσα
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών



Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.



Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.



Η ανασυγκρότηση της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης μεταπολεμικά. Συγκρίσεις με την Ευρώπη.





Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση των εβραϊκών κοινοτήτων στην Πολωνία.

Προπολεμικός πολωνικός αντισημιτισμός
(Γιεντβάμπνε) και μεταπολεμική
ιστοριογραφία και κοινωνία.



Περιεχόμενα ενότητας

1. Η περίπτωση της Πολωνίας
2. Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία



Σκοποί ενότητας

- Να γίνει κατανοητό πώς η βία, η αγριότητα, τα μαζικά εγκλήματα είναι χαρακτηριστικά της παγκόσμιας κυριαρχίας, τα οποία έχουν ιστορική συνέχεια στις κοινωνίες και φορείς της βαρβαρότητας μπορούν να γίνουν οι απλοί καθημερινοί άνθρωποι υπό συγκεκριμένες συνθήκες. Επιπλέον στόχος είναι να αναδείξει πώς η μνήμη και η ιστορία δίνουν νόημα στο παρελθόν και συνδέονται με τη συγκρότηση της ιστορικής συνείδησης.



Η περίπτωση της Πολωνίας (1/13)

Στο σημερινό μάθημα, όπως και στο επόμενο θα ασχοληθούμε με τη μεταπολεμική Πολωνία, με ζητήματα ανασυγκρότησης των εβραϊκών κοινοτήτων εκεί αλλά και ζητήματα ιστοριογραφίας.

Ωστόσο θα ξεκινήσουμε πρώτα από ένα δραματικό γεγονός που συνέβη στην περιοχή Γιεντβάμπνε στη διάρκεια του πολέμου, όπως το παρουσιάζει ο Δημήτρης Κουσουρής σε σχετικό άρθρο του και πρώτος το είχε αναδείξει ο Γιαν Γκρος.

Το Γιεντβάμπνε (Jedwabne) βρίσκεται στην ανατολική Πολωνία, 100 περίπου χιλιόμετρα από τα σημερινά σύνορα της χώρας με τη Λευκορωσία και τη Λιθουανία, καθώς και 150 χιλιόμετρα από τη ρωσική περιοχή του Καλίνινγκραντ.



Η περίπτωση της Πολωνίας (2/13)

Το 1918, όταν είχε ιδρυθεί το σύγχρονο πολωνικό κράτος το Γιεντβάμπνε ήταν μια υφαντουργική κωμόπολη αποτελούμενη κατά το ήμισυ από Εβραίους. Κατά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τον Σεπτέμβρη του 1939, η περιοχή βρέθηκε στην υπό σοβιετική κατοχή ζώνη. Λίγο μετά την έναρξη της γερμανικής επίθεσης στη Σοβιετική Ένωση, στις 10 Ιουλίου 1941, ένα οργισμένο πλήθος Πολωνών, συγκέντρωσε βίαια το σύνολο των εβραίων κατοίκων στην κεντρική πλατεία, αδιακρίτως ηλικίας και φύλου. Ο ρόλος των Γερμανών στην εξέλιξη της συγκεκριμένης επιχείρησης, περιοριζόταν στο να παρακολουθεί διακριτικά τα όσα διαδραματίζονταν.



Η περίπτωση της Πολωνίας (3/13)

Κάτω από τον καυτό καλοκαιρινό ήλιο, οι Εβραίοι υποβλήθηκαν για ώρες σε ποικίλες δοκιμασίες και εξευτελισμούς. Στη συνέχεια, κατηγορούμενοι για συνεργασία με το σοβιετικό εισβολέα, υποχρεώθηκαν να πραγματοποιήσουν την κηδεία ενός ανδριάντα του Λένιν που είχε ανεγερθεί εκεί τους προηγούμενους μήνες.

Όσοι επιφορτίστηκαν με αυτό το καθήκον, ανάμεσά τους και εξέχοντα μέλη της κοινότητας, δολοφονήθηκαν μπροστά στον λάκκο που άνοιξαν για το άγαλμα και θάφτηκαν μέσα σε αυτόν.

Οι υπόλοιποι οδηγήθηκαν «προς κράτηση» σε έναν κοντινό κοινοτικό στάβλο, όπου πυρπολήθηκαν ζωντανοί, ενώ όσοι προσπάθησαν να διαφύγουν κυνηγήθηκαν και εξοντώθηκαν στους γύρω αγρούς. Μέχρι σήμερα, οι διαφορετικές έρευνες για τη σφαγή δεν συμφωνούν ως προς τον ακριβή αριθμό των θυμάτων, ο οποίος κυμαίνεται ανάμεσα στα 350 και 1600 άτομα.



Η περίπτωση της Πολωνίας (4/13)

Το πογκρόμ του Γεντβάμπνε είναι η πιο γνωστή και μια από τις αγριότερες σφαγές Εβραίων από τοπικούς χριστιανικούς πληθυσμούς που εκδηλώθηκαν κατά την πρώτη φάση της επιχείρησης Μπαρμπαρόσα.

Ανάλογες διώξεις Εβραίων εξαπολύθηκαν από χριστιανικούς πληθυσμούς το καλοκαίρι του 1941 σε περίπου 100 άλλα σημεία της Πολωνίας, όπως επίσης και στην Ουκρανία, τη Λιθουανία, τη Λευκορωσία και άλλα σημεία της γεωγραφικής ζώνης που εκτείνεται ανάμεσα στη Βαλτική και τη Μαύρη θάλασσα, στην οποία κατοικούσε η μεγάλη πλειοψηφία -σχεδόν έξι εκατομμύρια- των Ευρωπαίων Εβραίων.



Η περίπτωση της Πολωνίας (5/13)

Οι σφαγές του 1941 θα λέγαμε ότι αποτελούν συνέχεια των σφαγών που είχαν συμβεί στις ίδιες περιοχές μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, όταν η ζώνη, με τη διάλυση των Αυτοκρατοριών που την έλεγχαν για αιώνες, μετατράπηκε σε ένα τεράστιο πεδίο μαχών για τους Λευκούς στρατούς των Ρώσων αντεπαναστατών και τα εκστρατευτικά σώματα των δυτικών που πολεμούσαν ενάντια στο νέο σοβιετικό καθεστώς, καθώς και για τις ένοπλες δυνάμεις των εθνικών κρατών που αναδύονταν.



Η περίπτωση της Πολωνίας (6/13)

Οι παραδοσιακές αντιεβραϊκές θρησκευτικές προκαταλήψεις συναντήθηκαν εκεί με τις εθνικιστικές ιδεολογίες και την αντεπαναστατική προπαγάνδα, η οποία θεωρούσε το εβραϊκό στοιχείο φορέα και πράκτορα της διεθνοποίησης της σοβιετικής επανάστασης.

Όλα τα παραπάνω είχαν ωθήσει στα μεγάλης έκτασης πογκρόμ με χιλιάδες θύματα, που έλαβαν χώρα μεταξύ 1919-1920, κυρίως στα εδάφη της Ουκρανίας και της Πολωνίας.



Η περίπτωση της Πολωνίας (7/13)

Η θεωρία του «εβραιοκομμουνισμού», πριν ακόμη αποτελέσει το βασικό ιδεολογικό στίγμα του ναζισμού είχε κάνει την πρώτη της αιματηρή εμφάνιση στα πογκρόμ του 1918-1921 που στοίχισαν τη ζωή σε δεκάδες χιλιάδες Εβραίους.

Όπως σημειώνει ο Κουσουρής, έχουν θεωρηθεί από τον ιστορικό Άρνο Μάγιερ (Arno Mayer) ως οι άμεσοι «πρόδρομοι» της μαζικής «Εβραιοκτονίας» του 1941-1944.



Η περίπτωση της Πολωνίας (8/13)

Όπως σημειώνει ο Κουσουρής, τα περίπου εκατό μικρά ή μεγάλα πογκρόμ που έλαβαν χώρα στην Πολωνία το καλοκαίρι του 1941, είχαν αποσιωπηθεί από την επίσημη ιστορία και είχαν παραμείνει ανεξερεύνητα από τους ιστορικούς για περισσότερο από μισόν αιώνα.

Η σιωπή αυτή έσπασε το 2000. Τότε ο Γιαν Γκρος (Jan Gross), καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Πρίνστον, εξέδωσε το βιβλίο του «Γείτονες, η καταστροφή της εβραϊκής κοινότητας του Γεντβάμπνε», στηριζόμενος σε αρχειακά τεκμήρια από τη δεκαετία του 1940 που έγιναν διαθέσιμα μετά το 1990 στα πλαίσια της επανεξέτασης του κομμουνιστικού παρελθόντος.



Η περίπτωση της Πολωνίας (9/13)

Κατά την πρώτη μετακομμουνιστική δεκαετία, η δημόσια συζήτηση για την ιστορία επικεντρωνόταν στη διεύρυνση του επίσημου εθνικού αφηγήματος. Αφήνοντας άθικτο το προηγούμενο σχήμα μιας χώρας-θύματος της ναζιστικής θηριωδίας, το επέκτεινε για να συμπεριλάβει τα δεινά της σοβιετικής κατοχής της χώρας.

Ωστόσο, το βιβλίο «οι Γείτονες» αποτέλεσαν τομή σε αυτήν τη διαδικασία και άλλαξαν δραστικά το ρου της συζήτησης και της έρευνας.



Η περίπτωση της Πολωνίας (10/13)

Η ύπαρξη ισχυρών αντισημιτικών στερεοτύπων και η παθητική -έως αδιάφορη- στάση του πληθυσμού απέναντι στους Εβραίους, ήταν ένα δημόσιο μυστικό για τη χώρα, τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1980, όπως και οι αντιδράσεις στο ντοκιμαντέρ «Shoah» του Κλοντ Λανζμάν, όπου εμφανίζονταν πολωνοί χωρικοί που αναπαρήγαγαν αντισημιτικά στερεότυπα και προσποιούνταν πως δεν είδαν και δεν άκουσαν τίποτα για τον φόνο.

Ωστόσο, με τους «Γείτονες» αποκαλύπτεται ότι η συμμετοχή στη σφαγή ήταν αυτόβουλη και το αφήγημα της αυτοθυματοποίησης καταρρέει.



Η περίπτωση της Πολωνίας (11/13)

Στη συζήτηση που προκλήθηκε τρεις ήταν οι βασικές τάσεις:

- 1) Ορισμένοι κατηγόρησαν το βιβλίο για επιλεκτική ή/και παραπλανητική χρήση των πηγών και ότι γινόταν μία εκστρατεία δυσφήμισης της Πολωνίας.
- 2) Άλλοι επιχείρησαν να μετριάσουν τη σημασία των γεγονότων αξιολογώντας τα φονικά επεισόδια ως μειοψηφικά.
- 3) Όμως, υπήρξαν και εκείνοι που αναγνώρισαν ένα νέο πεδίο για την ιστορική έρευνα και για την αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας.



Η περίπτωση της Πολωνίας (12/13)

Ο Γκρος επανήλθε το 2007 με ένα νέο βιβλίο το *Φόβος*, όπου αποκαλύπτει πώς επιτεύχθηκε η μεταπολεμική σιωπή, θίγοντας ένα ακόμα πιο ισχυρό ταμπού: τον πολωνικό αντισημιτισμό μετά το Άουσβιτς.

Οι 250.000 Πολωνοεβραίοι επιζήσαντες της Τελικής Λύσης που προσπάθησαν να επιστρέψουν στις εστίες τους αμέσως μετά τον πόλεμο, αντιμετώπιστηκαν συχνά ως ανεπιθύμητοι, όχι μόνο στη Πολωνία αλλά και αλλού, όπως είδαμε.

Το βιβλίο αναφέρεται στο «πογκρόμ του Κιέλτσε» τον Ιούλιο του 1946, όπου δολοφονήθηκαν 40 Εβραίοι, και αναζητά τις αιτίες που πυροδότησαν τόσο το παραπάνω γεγονός όσο και τα πάνω από εκατό καταγεγραμμένα «αντιεβραϊκά επεισόδια» που ξέσπασαν στη διετία 1945-1946, κατά την οποία δολοφονήθηκαν τουλάχιστον 350 Εβραίοι.



Η περίπτωση της Πολωνίας (13/13)

Στην πρόσφατη περίοδο πολιτικής κυριαρχίας των υπερσυντηρητικών αδελφών Κατσίνσκι (Kaczynski), οι αντιδράσεις για το βιβλίο ήταν ακόμα εντονότερες, με πιο χαρακτηριστική μια τελετή καταδίκης του, με έντονο αντισημιτικό χαρακτήρα, που οργάνωσαν παραεκκλησιαστικές οργανώσεις στην Κρακοβία, τον Φεβρουάριο του 2008.



Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία (1/7)

Όπως μας πληροφορεί η Carla Tonini σε σχετικό άρθρο της, τα τελευταία χρόνια οι Πολωνοί ιστορικοί έχουν δείξει αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ιστορία των Εβραίων στην Πολωνία μετά το 1945. Οι μελέτες για το θέμα αυτό είχαν αρχίσει - αν και με ένα σποραδικό τρόπο - στη δεκαετία του 1960, εντάθηκαν στη δεκαετία του 1980 και στο γύρισμα του εικοστού πρώτου αιώνα επικεντρώθηκαν σε τρία βασικά θέματα: μεταπολεμικός αντισημιτισμός, μετανάστευση και δημιουργία του κράτους του Ισραήλ, καθώς και η αποκατάσταση της περιουσίας.



Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία (2/7)

Οι Εβραίοι της Πολωνίας μεταπολεμικά κατοικούσαν στην Πολωνία στις περιοχές της Κάτω Σιλεσίας και της Δυτικής Πομερανίας. Ας δούμε πώς κατηγοριοποιούνται οι μελέτες.

A) Μετά το 1945 ασχολούνται με:

- την κατάσταση των Εβραίων κάτω από το σταλινικό καθεστώς,
- θέματα θρησκείας,
- θέματα σιωνισμού χωρίς αναφορές στον πολωνικό αντισημιτισμό.



Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία (3/7)

Β) Οι μελέτες της δεκαετίας του 1960, παρέχουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες της Επιτροπής των Πολωνών Εβραίων – ήταν η οργάνωση που κυριαρχούσε σε κοινωνική και πολιτική ζωή μεταξύ 1944 και 1949 - τη δημογραφική δομή της εβραϊκής κοινότητας και τις μεταναστευτικές τάσεις.

Να σημειώσουμε στο σημείο αυτό ότι το 1990, ορισμένες από αυτές τις μελέτες ήταν από τις λίγες πηγές σχετικά με θέματα όπως το σχολικό σύστημα ή η επαγγελματική δομή των Εβραίων στην Πομερανία.



Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία (4/7)

- Γενικότερα θα λέγαμε ότι αντισημιτικά ξεσπάσματα συνόδευσαν τις μείζονες πολιτικές κρίσεις στην Πολωνία (1956, 1968, 1980).
- Η ιστοριογραφία των μειονοτήτων για μετά το 1945 στην Πολωνία, περιγράφει κάθε ομάδα – Γερμανική, Ουκρανική ή εβραϊκή - σε ξεχωριστά κεφάλαια, όπου η κάθε μία από τις μειονότητες ζει χωριστές ζωές, χωρίς καμία εμφανή επαφή μεταξύ τους ή με άλλους Πολωνούς.



Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία (5/7)

Οι χώρες του μετέπειτα Ανατολικού Μπλοκ, στο τέλος του Β΄ Παγκ. Πολέμου απελευθερώθηκαν από τον Κόκκινο Στρατό, ο οποίος τελικά παρέμεινε σ' αυτές.

Αρχικά τα Κ.Κ. δημιούργησαν κυβερνήσεις «Λαϊκών Μετώπων» με απομεινάρια της αστικής τάξης, όμως η πραγματική εξουσία ανήκε στον σοβιετικό στρατό.

Από την πρώτη περίοδο της ύπαρξής τους, τα καθεστώτα ακολουθούσαν το μοντέλο της σταλινικής Ρωσίας.



Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία (6/7)

Επρόκειτο για παραμορφωμένες, θα λέγαμε, εκδοχές του «σοσιαλισμού», όπου η εργατική δημοκρατία αντικαταστάθηκε σταδιακά από τη δικτατορία της γραφειοκρατίας πάνω στην εργατική τάξη.

Την ίδια στιγμή οι βασικοί τομείς της παραγωγής βρίσκονται στα χέρια του κράτους και η οικονομία λειτουργούσε με βάση έναν κεντρικό σχεδιασμό (γραφειοκρατικά, όμως, κι όχι δημοκρατικά) κι όχι σύμφωνα με τις «δυνάμεις της αγοράς».



Μεταπολεμική περίοδος και ιστοριογραφία (7/7)

Ο καταπιεστικός χαρακτήρας των γραφειοκρατικών ηγεσιών δεν άργησε να φανεί, και αυτό προκάλεσε αντιδράσεις από την πλευρά των εργαζομένων.

Το 1953 για παράδειγμα είχαμε την πρώτη εξέγερση στην Αν. Γερμανία.

Το 1956 έχουμε το παράδειγμα της Ουγγαρίας, όπου οι εργάτες πάλεψαν για την ανατροπή της εξουσίας των προνομίων και της μονοκομματικής δικτατορίας της γραφειοκρατίας και για ένα δημοκρατικό σοσιαλισμό («πολιτική επανάσταση» για να χρησιμοποιήσουμε την ορολογία του Τρότσκι).

Το '68 έχουμε την πιο γνωστή από τις εξεγέρσεις του Αν. Μπλοκ, στη Τσεχοσλοβακία, που έμεινε στην ιστορία σαν η «Άνοιξη της Πράγας». Στο επόμενο μάθημα θα δούμε περισσότερα στοιχεία για αυτές τις εποχές κρίσης και την αποδιοπόμηση του εβραϊκού πληθυσμιακού στοιχείου.



Βιβλιογραφία

- Gross Jan T., *Anti-Semitism in Poland after Auschwitz: an essay in historical interpretation*, Princeton University Press, Πρίνστον 2006.
- Κουσουρής Δημήτρης, «Η πολωνική συζήτηση και η “από τα κάτω” ιστορία της τελικής λύσης: με αφορμή ένα πρόσφατο συνέδριο στο πανεπιστήμιο του Princeton», *Σύγχρονα Θέματα*, 112 (Ιανουάριος - Μάρτιος 2011), σ. 44-51.
- Tonini Carla, “The Jews in Poland after the Second World War. Most Recent Contributions of Polish Historiography” στο *Quest. Issues in Contemporary Jewish History*, Journal of Fondazione CDEC, n.1 April 2010 *url: www.quest-cdecjournal.it/focus.php?id=192*



Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Καβάλα. «Η ανασυγκρότηση της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης μεταπολεμικά. Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση των εβραϊκών κοινοτήτων στην Πολωνία (α' μέρος)». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS352/>



Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».



Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>





Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Ραμματά
Θεσσαλονίκη, εαρινό εξάμηνο 2014-2015





ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

